

KONSTRUKCIJE IDENTITET V LUČI EMERGENTNOSTI DRUŽBENE STRUKTURE IN POSAMEZNIKOVEGA ZAMIŠLJANJA DRUŽBENOSTI

Tea GOLOB

Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici, Gregorčičeva 19, 5000 Nova Gorica
tea.golob@fuds.si

IZVLEČEK

Pričujoče besedilo obravnava identifikacije v transnacionalnem kontekstu, ki odražajo določene spremembe v družbenem redu. Človeška bitja in družbeno okolje obravnavamo kot dva emergentna sistema, vsak s svojimi vzročnimi kapacitetami, ki ne moreta neposredno vplivati drug na drugega. Sledeč Archerjevi (2003) v ospredje postavljamo zmožnost refleksivnosti, ki nastopa kot vmesnik med družbenim kontekstom in posameznikovo kognicijo. Njega vloga se je v času globalnih družbenih transformacij okrepila, kar vodi v večji nadzor nad družbenim kontekstom in se kaže tudi v instrumentalnih identifikacijah, ki služijo kot sredstvo prilagajanja na družbeno okolje. Slednje predstavimo skozi sintezo teoretičnih predpostavk in empiričnih dognanj, pridobljenih z analizo narativov evrokratov.

Ključne besede: evrokrati, instrumentalne identifikacije, narativi, transnacionalnost

COSTRUZIONI DI IDENTITÀ ALLA LUCE DELL'EMERGENZA DELLA STRUTTURA SOCIALE E DEI CONCETTI INDIVIDUALI DI SOCIALITÀ

SINTESI

Il presente testo tratta le identificazioni che riflettono determinati cambiamenti nell'ordine sociale nell'ambito di un contesto transnazionale. Gli esseri umani e l'ambiente sociale vengono studiati come due sistemi emergenti, ognuno con proprie capacità causali, che non possono esercitare un'influenza diretta l'uno sull'altro. Seguendo gli studi di Archer (2003) si pone in primo piano la capacità di riflessione, che funge da interfaccia tra il contesto sociale e la cognizione di ogni singola persona. L'era delle trasformazioni sociali di portata globale ha infatti rafforzato il suo ruolo, portando ad un maggiore controllo nei confronti del contesto sociale e riflettendolo anche nelle identificazioni strumentali che servono come mezzo di adattamento all'ambiente sociale. Queste sono presentate attraverso una sintesi di diversi presupposti teoretici e di scoperte empiriche tratte dall'analisi delle narrazioni degli eurocrati.

Parole chiave: eurocrati, identificazioni strumentali, narrazioni, transnazionalità

UVOD

Pričujoče besedilo odseva zanimanje za sodobne identifikacijske procese, katerih dinamika je razpeta med lokalne, nacionalne, transnacionalne in celo nadnacionalne družbene sfere. Kompleksnost, dvoumnost in ambivalentnost referenčnih okvirjev so korenito spremenile procese, ki oblikujejo individualno samozavedanje in definiranje, pa tudi skupinsko pripadnost in privrženost. Poleg večplastnih, prekrivajočih se identitetnih plasti je mogoče opaziti tudi večjo možnost delovanja (agency) v rokah posameznikov, ki je neločljivo povezana s tem fenomenom. Definiranje sebe v odnosu z drugimi je od nekdaj kompleksen proces, ki združuje intimna presojanja in družbene determinante, vendar dandanes sovpada z globalno povezanostjo in sočasno fragmentacijo družbenih pomenov, ki narekuje prav posebno dinamiko teh procesov. Konstrukcije identitet v sodobnem družbenem redu postavljajo v ospredje osebno intimnost, večjo možnost zamišljanja in refleksivnosti kot tudi njihov odnos do družbenega (in kulturnega) konteksta, ki je izgubil stabilnost in predvidljivost. Pri razumevanju subjektivnosti posameznikov in konstrukcije identitet se nanašamo na idejo ontološke subjektivnosti, ki izpodbija neposredno družbeno determiniranost človeka. Ključno vprašanje, ki uokvirja pričujoče besedilo, je, do katere mere so pomeni dani v naprej oziroma so repertoar posameznikovih izbir in samoodločanja ter kako to vpliva na samodefiniranje in identificiranje.

Pri soočanju z omenjenim problemom se oklepamo filozofske tradicije kritičnega realizma, ki se ga najpogosteje povezuje z deli Roya Bhaskarja, na področju družboslovja pa se kaže predvsem skozi dela Margaret Archer. Človeška bitja (psihične sisteme) in družbo (družbene sisteme) obravnavamo kot dva emergentna sistema, vsakega s svojimi vzročnimi kapacitetami, ki ne moreta neposredno vplivati drug na drugega (Archer, 1988, 2003). Družbeni sistem je okolje posamezniku in obratno, posameznik je okolje družbenemu sistemu. V medsebojnem odnosu in tudi v vplivu drug na drugega pomembno vlogo igra tako imenovana »sprožilnost – vzročnost« (Luhmann, 1995; v Seidl, 2004). Družbeni sistem je sprožilec posameznikove kognicije, ki se odziva na njegov oziroma njen specifičen način, medtem ko je posameznik sprožilec družbenemu sistemu, katerega strukture se odzovejo na specifičen način lastne reprodukcije. Povezavo med obema ravnama je mogoče najti v konfrontaciji emergentnih značilnosti obeh. Kot meni Seidl, sta oba sistema strukturno prilagojena drug drugemu na način, ki omogoča vzajemno iritacijo (2004, 11). Odziv posameznika na iritacijo družbenega sistema razumemo kot refleksivnost, ki predstavlja ključni mehanizem za družbene spremembe (cf. Archer, 2003, 2012).

Kompleksnost tako imenovane pozne moderne je okrepila vlogo refleksivnosti kot vmesnika med posamezniki in strukturo. V tradicionalnih družbah je bila prevladujoča oblika refleksivnosti komunikacijska, ki je v od-

nosu do družbenega kolektivistična. Obdobje moderne je omogočilo avtonomno refleksivnost, ki je v odnosu do družbenega okolja prilagodljiva, v zadnjih desetletjih pa so strukturne negotovosti povečale vlogo metarefleksivnosti, ki je transcendentna v odnosu do družbenega, in omogočile tudi podkategorijo zlomljene refleksivnosti (več v Archer, 2012). Pomembno vlogo igra dejstvo, da različne oblike refleksivnosti ne zadevajo le določenega časovnega obdobja, temveč so povezane tudi z različnimi sferami družbenega v istem času (Donati, 2011). Menimo, da sodobni družbeni red omogoča večjo in intenzivnejšo refleksivnost samo do določene mere in ta ni neizpodbiten »imperativ modernosti« (Archer, 2012). Ključen je tudi položaj posameznika znotraj družbenega konteksta in viri, s katerimi razpolaga.

Aktivna prisotnost v transnacionalni ali nadnacionalni družbeni sferi, oziroma vsakodnevne družbene prakse znotraj nje, predstavlja spremenjeno umeščenost v družbeni kontekst, ki družbene imperativne oblikuje v aktivne sprožilce posameznikove kognicije. Viri (materialni, družbeni, kulturni), ki določajo posameznikovo umeščenost v družbeno okolje, so v primeru vstopa v transnacionalno sfero znatno večji kot v primeru posameznika, ki je v vsakodnevnih praksah omejen le na lokalno ali nacionalno okolje. Kot je bilo prikazano na primeru evropskih družbenih polj, ki so transnacionalna po svoji naravi, so v njih prisotni bolj izobraženi, bogatejši in mlajši ljudje (cf. Fligstein, 2008). Ali pa v primeru transnacionalne ekonomske elite (Bühlmann, 2013), ki poseduje večjo količino transnacionalnih virov oziroma kapitala, ki je spet lahko ekonomski, pa tudi kulturni ali socialni. Slednji je predvsem pomemben v primeru diasporičnih skupnosti, ki temeljijo na vzdrževanju družbenih omrežij in kulturnih narativov skupnega izvora (Repič, 2010). Prisotnost v transnacionalni sferi pomeni sočasno vpetost v lokalna in nacionalna okolja, kar doprinese k množtvu družbenih spominov, narativov, vrednot in tudi institucionalnih pravil ter norm. Družbeno okolje je tako nenehen sprožilec posameznikove psihične notranjosti in miselnih procesov, saj zaradi mnogoterosti in dvoumnosti pomenov, ki jih generira, ob konfrontaciji z mislimi oziroma zavestjo posameznika izgublja samoumevnost. Emergentne strukturne značilnosti lokalnega in nacionalnega okolja v transnacionalnem kontekstu začnejo posameznikom predstavljati omejitve, ki svoje življenjske cilje usmerjajo na različne konce (v navezavi s prednostmi in omejitvami družbenega okolja kot emergentne značilnosti strukture). Po drugi strani pa transnacionalno okolje predstavlja prednosti in tako pospešuje refleksivne premisleke posameznika, ki vodijo k strateškim odločitvam in tudi instrumentalnim identifikacijam. Posamezniki aktivirajo vzročne zmožnosti strukturnih značilnosti z namenom doseganja lastnih ciljev.

Okrepljena vloga refleksivnosti vodi v večji nadzor nad družbenim kontekstom, kar se kaže tudi v instrumentalnih in večplastnih identifikacijah, ki služijo kot sred-

stvo prilagajanja na družbeno okolje. Predpostavko, da posamezniki, ki so vsakodnevno vpeti v množstvo družbenih prostorov, oblikujejo instrumentalne identifikacije, ki so rezultat refleksivne obravnave družbenega konteksta, bomo predstavili tudi na etnografsko pridobljenem gradivu. Sinteza teoretičnih predpostavk in empiričnih dognanj bo obravnavana na podlagi analize narativov, tako imenovanih evrokratov, katerih vsakodnevno delovanje je vezano na prisotnost v evropskih družbenih poljih. Slednja razumemo kot lokalni red, kjer akterji delujejo in uokvirjajo pomen delovanja v odnosu z drugimi na podlagi skupnih pravil (cf. Fligstein, 2001, 108). Družbeni polja omogočajo obravnavo tako mikro- kot makro perspektiv v razumevanju družbene realnosti. Poleg splošnih konceptualnih in empiričnih usmeritev omogočajo raziskovanje konkretnih družbenih skupin, ki delujejo v družbenih prostorih vezanih na integrativne procese Evropske unije. Slednje so namreč spodbudile nastanek ne le ekonomskih in političnih prostorov, temveč tudi družbenih, ki povezujejo člane nacionalnih skupnosti v specifično transnacionalno družbeno sfero (Rumford, 2003; Delhey, 2004). Transnacionalne povezave vodijo do skupnih občutkov pripadnosti in povezovanja na evropski ravni, vendar pa je tako imenovana 'horizontalna evropeizacija' (Mau in Büttner, 2010) neločljivo povezana z družbeno stratifikacijo. Posledično ne more vsak aktivno prisostvovati v evropskih družbenih poljih in oblikovati tovrstnih transnacionalnih identifikacij (Golob et al., 2014). Dinamika identificiranja posameznikov je vezana na specifične družbene sile znotraj polja in na posameznikove unikatne psihološke strukture.

SINTEZA ETNOGRAFSKEGA GRADIVA IN TEORETIČNIH NASTAVKOV

Teoretična razglabljanja, predstavljena uvodoma, temeljijo na empiričnih dognanjih, vezanih na večletna etnografska raziskovanja različnih transnacionalnih skupin, katerih vsakodnevne prakse so vezane na transnacionalno oziroma nadnacionalno družbeno sfero. V pričujočem besedilu bomo predstavili posameznike, ki so vpeti v evropsko transnacionalno družbeno sfero, ki seže tudi v nadnacionalne okvirje. V okvirjih specifičnega družbenega konteksta so oblikovali določene identitetne plasti marmornega kolača, ki zaobjemajo tako nacionalne kot tudi evropske identifikacije. Prisotni so v transnacionalnem okolju, ki omogoča vznik določenih družbenih prostorov, ki so podvrženi vplivom individualizacije in visoki kompleksnosti družbene diferenciacije, ki izpodbijajo tradicionalne, kolektivne identitete. V ospredju so tako imenovani evrokrati, zaposleni v različnih oddelkih Evropske komisije, ki kot visoko birokratska institucija zaposluje več kot 30000 ljudi. Večina je stalno zaposlenih, medtem kot je ena tretjina zaposlena le začasno. Naša študija se osredotoča na uradnike oziroma administracijo Evropske unije, ki je vključena v »dolgotrajni proces konstruiranja evropske družbe v tesni po-

vezavi z evropskimi institucijami» (Georgakakis, 2010, 140). Črpa iz intervjujev, ki so bili izvedeni med septembrom 2013 in junijem 2014. Nekatere med njimi je spremljalo etnografsko opazovanje v Bruslju, medtem ko so bili nekateri intervjuji predvsem zaradi pomanjkanja časa sodelujočih izvedeni tudi preko »skypa«. Sogovornike smo pridobili na podlagi snežne kepe, ki ima določene omejitve, saj omogoča dostop do posameznikov znotraj določenega omrežja, vendar pa po drugi strani s tem olajša definicijo izbranega vzorca. Vsi sogovorniki prihajajo iz držav članic, ki so se Evropski uniji pridružile po letu 2004, in znotraj birokratskega ustroja veljajo kot »the new stuff«. Slednje ima lahko odločilno vlogo pri vplivu strukturnih sil znotraj posameznih družbenih sfer, saj so institucionalna pravila, ustaljeni figuracijski odnosi in predvsem kognitivni »know how« prilagojeni starim članicam (Ban, 2008). Poleg tega je skupina sogovornikov tudi starostno kar homogena, saj je večina stara med trideset in štirideset let.

Na podlagi pogovorov smo skušali izbrati prevladujoče narative, ki lahko osvetlijo obravnavano problematiko instrumentalnih identifikacij znotraj medigre družbenih sil in posameznikove refleksivnosti. Pripovedovanje življenjskih zgodb prikazuje spreminjajoča se zgodovinska, kulturna in ekonomska okolja (Cashman, 2008) ter skupinsko konstrukcijo pomenov, na podlagi katerih se posameznikovi spomini umestijo v skupni konceptualni sistem (Nelson, 2003). Narrative razumemo kot jezikovne prakse, ki tudi vzpostavljajo kontekst družbene realnosti in konstruirajo identitete. Osebnostne zgodbe odražajo skupne karakteristike določene skupine, pri iskanju skupnega glasu pa ne smemo zanemariti subjektivnih izkušenj sogovornikov (Malkki, 1995). Narativi namreč usmerjajo delovanje posameznikov v določenem času in prostoru ter povezujejo dogodke preko miselnih, fizičnih vzročnih in časovnih sekvenc, ki so usmerjene k zastavljenim ciljem v določenem življenjskem obdobju (Nelson, 2003). Na podlagi narativov smo oblikovali pojme, kategorije in odnose med njimi, kar omogoča prepoznavo kontekstualnega pomena izbranih kategorij znotraj celotne sheme kvalitativne etnografske raziskave. Kategorizacija pojmov je sovpadla s predhodnimi teoretičnimi usmeritvami. Vsebinske enote analize so: predispozicije, ki omogočajo vstop v transnacionalno družbeno sfero, ki so v teoretičnem modelu opredeljene kot viri, transnacionalne družbene sile oziroma imperativi, ki se odražajo kot specifične kode, nacionalne družbene sile, medsubjektivni pomen, ki izhaja iz figuracijskih razmerij, in instrumentalnost identifikacij ter strateške odločitve, ki izhajajo iz možnosti refleksivnosti.

Predispozicije, ki omogočajo vstop v transnacionalno družbeno sfero

Narativi sogovornikov prikazujejo različna ozadja, družbene in osebne kontekste, ki so jih pripeljala v

evropski institucionalni ustroj. Najprej je mogoče opaziti narativ Evrope kot obljubljen dežele nekdanjih socialističnih držav. Diskurzi se nanašajo na mitološka obzorja, asociirana z Evropo, ki so vzniknili v času padca komunističnih režimov ustanavljanja neodvisnih držav. Sogovorniki so odraščali v državah, zaznamovanih s komunistično tradicijo, v katerih je vstop v Evropsko unijo predstavljal »vrnitev nazaj v Evropo«. Združitev in integracija z evropskimi državami sta bila ena od največjih prioritet novoustanovljenih vlad in delo v evropskih institucijah je bil prestiž. Kot je na primer pripovedovala ena od sogovornic:

»Želja po delu v Bruslju je bila prisotna, še preden je naša država postala članica EU-ja. Spominjam se, ko sem bila še v srednji šoli in smo govorili o prihodnjih planih, saj veste, na katero fakulteto bi šli, kje študirat, kaj delat, so bile najbolj imenitne službe v tujini. Ampak ne kar vsepovsod, ampak tam, kjer so plače visoke, kjer je življenjski standard visok, ne tako kot doma. In ker je Amerika daleč (smeh), so evropske institucije bile super. Predstavljali smo si, da je življenje tam nekaj posebnega, veliko boljše kot doma. In enkrat, ne vem, mogoče v tretjem letniku, smo šli s šolo na ekskurzijo v Bruselj in Luksemburg in tam smo videli draga oblačila in avtomobile in vse je bilo lepo urejeno.«

Vendar pa vstop v transnacionalno (evropsko) družbeno sfero ni kar samoumevno dejstvo in tudi transnacionalne identitetne plasti bi lahko videli tudi kot privilegij le nekaterih (Bagnolli, 2007). Kot že omenjeno, ima pomembno vlogo razpoložljivost virov: ekonomskih, družbenih in kulturnih. Vsi sogovorniki so bili z njimi dobro opremljeni. Večina je odraščala v družini, zaznamovani z nadnacionalnimi, kozmopolitskimi vrednotami. Potovanje po Evropi in tudi drugih kontinentih je bilo pogosto. Večina je imela redne stike z drugimi nacionalnostmi, pa naj so to prijatelji, sorodniki ali poslovni partnerji. Kot je na primer dejal eden od sogovornikov:

»Ko sem bil star osemnajst let, smo se preselili v Kanado, ker se je moja mama tam še enkrat poročila. Tam sem hodil na kolidž. Bil sem nov, prišlek in najlažji način, da pridobiš prijatelje, je, da se družiš s tujci. Moj najboljši prijatelj je bil iz Francije. Skupaj z mojimi prijatelji smo bili prava večkulturna, večnacionalna družba.«

Za vse sogovornike velja, da so imeli v otroštvu in mladosti veliko spodbude pri učenju tujega jezika in pri pridobivanju znanja, da bi lahko enkrat uspeli in »naredili nekaj iz sebe«. Kot je izrazila sogovornica:

»Moji starši so me zelo spodbujali pri učenju tujih jezikov. Študirala sem angleščino in francoščino

in kasneje občasno delala kot prevajalka. In veš, ko sem le lahko, sem zgrabila priložnost in šla v tujino in izboljšala znanje jezika. Po priključitvi EU-ju so imele vse te institucije veliko potrebo po prevajalcih, še posebej, če znaš francosko. In tako sem začela delati kot prevajalka v Luksemburgu. In to je bil začetek moje zgodbe.«

Sogovorniki so bili dobro opremljeni z viri, ki so jim omogočili oziroma olajšali vstop v transnacionalno sfero, vendar je med njimi razvidna heterogenost. Eden od sogovornikov je izpostavil, da finančno stanje njegove družine ni bilo ravno dobro, vendar pa so vzdrževali redne stike s sorodniki v tujini. Kot je dejal, je bilo širjenje obzorij vrednota. Pri tem je morda smiselno omeniti, da so v času ekspanzije tehnološkega razvoja transnacionalni stiki izgubili spone fizičnih omejitev in spodbudili prenos informacij in posledično tudi virov. Slednje je še posebno razvidno pri sogovorniku, ki je odraščal v slovenski diaspori.

»Vzgojen sem bil v duhu, da se bom nekoč vrnil. Imeli smo redne stike s sorodniki in prijatelji preko skypa in facebooka, smo pa tudi potovali. Enkrat sem prišel domov na obisk in sem imel možnost obiskati izseljence v različnih delih Evrope, tudi v Bruslju. Ker govorim več jezikov, sem dobil priložnost za delo v Evropskem parlamentu. Potem sem naredil diplomu in se malo potrudil ter dobil delo v komisiji.«

Drugi sogovornik je recimo izpostavil, da so bili njegovi starši premožni in mu omogočili, da se je redno vključeval v jezikovne tečaje v tujini. Ozadje vsakega od sogovornikov je specifično, unikatno, vendar pa so bili izpolnjeni določeni pogoji. Prav tako je opazen tudi narativ, da v domovini ni bilo dovolj priložnosti za uspeh, kar je sogovornike usmerjalo v delo v tujini. Njihove vsakdanje prakse niso bile omejene le z nacionalnim okoljem, zaposlitev v Evropski komisiji pa jim je omogočila, da so izkoristili prednosti, ki jih ponuja svoboda gibanja znotraj Evrope, in ostale prednosti EU-ja. Predispozicije igrajo pomembno vlogo, saj odpirajo vrata iz lokalne in nacionalne v transnacionalno sfero, vsi sogovorniki pa so izkazali tudi visoko stopnjo družbenih veščin in sposobnosti. Kot je na primer dejal Favell, ki je preučeval evropsko družbo v nastajanju, zavestno gibanje pogosto spodbudijo priložnosti, ki nastanejo v določenem trenutku, ki sovpadajo s pomanjkanjem ostalih omejitev (2008, 65). Kot smo že omenili, oblika refleksivnosti, ki spodbuja nastanek instrumentalnih identifikacij, je predvsem avtonomna in je po mnenju Archerjeve (2003) pogosto rezultat kontekstualne diskontinuitete. Pripovedi sogovornikov ne prikazujejo le vloge virov, ki omogočajo vstop v transnacionalno družbeno sfero, ampak tudi nelagodje v obstoječem družbenem kontekstu. Sogovorniki niso

uspeli splesti dovolj tesnih vezi v določeni skupnosti ali pa so te vezi postale utesnjujoče v kasnejšem obdobju. Posamezniki, ki se soočajo s kontekstualno diskontinuiteto, skušajo razrahljati svoje korenine, uresničiti svoje cilje in tako pogosto dajejo prednost svojemu delu (glej Mutch, 2007, 1130). Zbrani narativi prikazujejo, da so specifične družbene interakcije, izobrazba in priložnosti za potovanje delovali kot sprožilec refleksivnosti sogovornikov, ki so v nacionalnem okolju prepoznali omejitve svojega delovanja. Posledično so oblikovali osebne cilje, usmerjene k transnacionalnemu, večkulturnemu evropskemu okolju, ki ponuja osebni uspeh in tudi boljši ekonomski status.

Družbeni imperativi v transnacionalni sferi

Transnacionalna družbena sfera ima v medigri družbenih sil in posameznikove kognicije specifičen vpliv. Družbene sile v konkretnem okolju sogovornikov določajo skozi institucionalna pravila paleta norm in zakonov, ki vplivajo na njihovo delovanje, topografija omrežij spodbuja horizontalno povezovanje na transnacionalni in nadnacionalni ravni, kognitivni okvirji kot mentalna organizacija prostora pa odražajo trk lokalnih, nacionalnih in transnacionalnih kod. Vse tri oblike družbenih sil delujejo kot imperativi na posameznikovo kognicijo. Slednje je v prvi vrsti razvidno skozi pripovedi, ki prikazujejo internacionalizacijo institucionalnih narativov. Vsi sogovorniki so v pogovoru o pripadnosti in odnosu do okolja, v katerem živijo, izrazili skoraj identične opise Evrope kot skupne usode, postnacionalnem prostoru, v katerem ljudje izgrajujejo življenja, temelječa na človeških pravicah in univerzalnih vrednotah. Je prostor boljših priložnosti. Prav tako so izrazili enaka mnenja o Evropski uniji, ki se ujemajo z uradnimi opisi Evropske komisije. Njihovi narativi zaobjemajo uniformirane izraze o političnih ciljih, kulturnih vplivih in družbenih dimenzijah Unije. Podobna opažanja so bila že zabeležena v diskurzivni analizi pripovedi zaposlenih v Evropskem parlamentu in komisiji, ki se je nanašala na evropsko identiteto (glej Wodak, 2004). Antropološko poročilo o Evropski komisiji (Abélès et al., 1993) je prepoznalo obstoj posebne kulture Komisije, ki zaobjema občutek skupnih konceptov in vrednot – ideja Evrope ali »l'idee Européenne« pa je v njenem središču. Relativna konsistentost pri opisu, kaj pomeni evropskost, naj bi delovala celo kot »evropska zavest« (Cini, 1996; v Wodak, 2004). Kot meni Georgakakis, je objektivizacija evropske administracije zakoreninjena prav v institucionalnih narativih, ki temeljijo na pravnih osnovah (2006, 7). Specifični diskurzi pripadnosti se oblikujejo že v času šolanja in ni nepomembno dejstvo, da je večina sogovornikov pridobila del izobrazbe v posebnih evropskih šolah. Pomen prenosa narativov v času šolanja in oblikovanje občutka pripadnosti sta še posebej razvidna v kontrastu z odsotnostjo slednjega. Ena od sogovornic je spontano izpostavila svojo »posebnost«:

»Kot sem rekla, sem prišla bolj po naključju sem. Nisem študirala evropske zadeve ali karkoli, tukaj pa so bili vsi zelo večji tega. Jaz sem komunikologinja, ampak na začetku sem se počutila, da nekako ne spadam sem, ampak dlje kot sem tukaj, bolj se mi zdi, da je to fajn, zaradi tega, ker prineseš nek svež pogled na zadeve.«

Prenos specifičnih diskurzov poteka tudi skozi posebno preverjanja znanja, ki jih morajo opraviti, preden dobijo zaposlitev. Ta preverjanja so oblikovana posebej za posamezne skupine znotraj institucij. Obstoj statusa določene skupine vznikne tudi skozi paleto družbenih filtrov (Andréone, 2008; v Georgakakis in Rowel, 2013, 38). Kot je dejala ena od sogovornic:

»Kader ljudi, ki dela za EU institucije, je zelo specifičen. Prvič so večinoma zelo inteligentni, zelo ambiciozni, predvsem nova generacija iz novih članic, ampak predvsem zelo birokratski. Sploh starejša generacija do neke mere, bi rekla, da so odrezani od realnega sveta zunaj EU institucij. S tega vidika mi je bilo na začetku težko navezati kontakte, ker se na začetku nisem čutila čisto del tega.«

Večina sogovornikov je poudarila razliko med njimi in uradniki v nacionalnih okoljih. Večji del birokratskega ustroja je že delal ali živel v tujini, govori več jezikov, ima podiplomsko izobrazbo in je predvsem zavezan Evropski uniji. Kot pravita Hooghe in Taylor Smith (2011), je slednje zelo redko opaziti med državnimi uradniki. Sogovorniki so izpostavljali razliko tudi med njimi in ostalimi, naj bodo to prijatelji, družina, znanci, ki so ostali v nacionalnem okolju. Kot je na primer dejala sogovornica, se ob vrnitvi domov ne more pogovarjati o svojih službenih zadevah:

»Če se že pogovarjamo o političnih zadevah, se pogovarjamo o slovenski politiki, o EU kot taki pa ne. Večina jih niti ne razume koncepta EU-ja, večina jih sploh ne razume, kaj je razlika med Evropsko komisijo in Evropskim parlamentom, in ne moreš.«

Pripadnost in lojalnost do Evropske unije naraščata z leti vpetosti v evropske institucije, vpliv transnacionalnih družbenih sil pa je tudi opaznejši. Ščasoma naj bi pridobili skupne nadnacionalne, evropske vrednote (Hooghe in Taylor Smith, 2011), ki se nanašajo na Evropo kot skupen cilj za politično motivacijo. Kot je na primer dejal sogovornik, ki dela znotraj Evropske komisije že osem let:

»Jaz osebno, čisto ideološko, motivacija prihaja iz tega, ker jaz vidim svoje delo v vsem tem, v čemer je EU dobila Nobelovo nagrado za mir. Imaš ful različnih interesov, imaš mafijo, vse, am-

pak to imaš tudi v Slovenji. Samo da je tukaj na večjem nivoju, večje dimenzije tega. Ampak jaz verjamem v to idejo in sem se pripravljen za njo boriti. Ker to delam vsak dan, v bistvu. Jaz kot del institucije lahko vidim te rezultate.»

Evropska komisija oblikuje življenja zaposlenih tudi z vplivom na družbena omrežja. Zaposleni so na primer v Bruslju oproščeni plačila davka na določenih predelih, kjer imajo svoje klube, šole, športna društva ipd. Večinoma so izolirani od ostalih delov Bruslja, kljub temu, da se zavestno vključujejo v življenje izven »bruseljskega mehurčka«. Posledično so vsi sogovorniki oblikovali močne občutke pripadnosti nadnacionalni politični in družbeni entiteti. Znotraj marmornega kolača identitet je evropska plast precej očitna, je pa vedno komplementarna z nacionalnimi. Kljub temu, da so evrokrati prisotni v transnacionalni družbeni sferi, je del njih še vedno vpet v nacionalno. Pogovor o interesih in motivaciji nanese tudi na diskurz o nas in njih, ki se nanaša na državo izvora in ostale nacionalnosti. Kot je na primer dejal eden od sogovornikov: »Če si ne bomo pomagali sami, nam tudi Nemci ne bodo.« Država izvora je pogosto asociirana tudi z domovino, ki ima močno konotacijo doma, občutka varnosti in topline. Te podobe se vzdržujejo skozi redne stike preko družbenih omrežij, vezanih na nacionalno okolje. Kot je na primer dejala sogovornica:

»Tukaj imam svoj krog prijateljev, imam jih pa tudi doma in se niso nič razrahljale. Vseeno mi je dobro, ko pridem domov in vidim prijatelje in se dobim z njimi. Na nek način bi celo rekla, da so tista prijateljstva močnejša. So iz srednje šole še ali pa še iz otroštva. Tukaj pač spoznaš ljudi, saj si prijatelj in vse, ampak mogoče tudi, da ko pri teh letih spoznaš ljudi, ne navežeš tako močnih vezi kot v otroštvu.«

Daljava doma je lahko tudi vir tesnobe. Po eni strani želijo živeti v večkulturnem, več-jezičnem okolju, ki pa lahko povzroča tudi nelagodje. Slednje se odraža tudi v številu klubov v Bruslju, vezanih na nacionalne države. Vpliv nacionalnih družbenih imperativov se kaže tudi v delovnih situacijah znotraj institucij. Prehajanje iz enega uradnega jezika v drugega je nenehen opomnik nacionalnih tradicij in diverzitete. Kot menijo Abélès in drugi (1993, 38–41), lahko trk nacionalnih kulturnih spominov okrepi določene stereotipe, ki se nanašajo na dihotomijo sever-jug, vzhod-zahod, angleško-francosko govoreči ipd. Nacionalni kulturni spomini so globoko zakoreninjeni v posameznikih. Kot je na primer dejala ena od sogovornic:

»To je posebna dinamika dela, na drugačen način komuniciraš z ljudmi, kulturne razlike pridejo bolj v ospredje in moraš paziti, na kakšen način

komuniciraš. Mogoče je malo manj sproščeno, kot če delaš samo v slovenskem okolju, kjer ti je kultura blizu. Če rečeš nek vic, ljudje poznajo ta način komuniciranja. Pri ljudeh iz različnih kultur so ene nianse.«

Kljub temu pa prevladuje percepcija različnosti kot vrednota in nacionalni interes je pogosto vezan na skupno evropsko blaginjo.

Instrumentalnost identifikacij in strateško delovanje

Analiza gradiva se je do sedaj nanašala na vpliv družbenih sil na artikulacijo posameznikove pozicije znotraj prekrivajočih se družbenih okolij. Njihovo delovanje je podvrženo vplivom družbenih imperativov, ki lahko delujejo na nezavedni ravni, so pa v primeru sogovornikov pogosto zavedni. Evrokrati niso le administrativni ustroj evropskih institucij, ampak tudi transnacionalni posamezniki, ki ustvarjajo svoje življenjske zgodbe v različnih družbenih sferah. Niso omejeni le z nacionalnim okoljem, ampak so aktivno udeleženi v transnacionalnem in tako reproducirajo specifične družbene kontekste. Dobro opremljeni z različnimi viri zavestno izkoriščajo prednosti evropskega državljanstva. Razviden je narativ osvobojenosti od nacionalnega okolja, ki jim omogoča uspeh in osebno zadovoljstvo. Kot je na primer dejal sogovornik:

»Tukaj je dosti drugače kot pri mojih kolegih, ki delajo v javni upravi doma. Tukaj je razlika ključna ravno v tem, da imam jaz občutek, da me obravnavajo resno, da me obravnavajo enako kot nekega Nemca, Francoza, Španca ... Tukaj res ni važno, iz kje si. Šteje samo, da imaš dobro idejo in da jo znaš predstaviti. Preveč je ljudi tukaj. Veliko je res na sposobnosti ljudi. Počutim se enakovrednega, da lahko napredujem, kar sem tudi pokazal. Če si priden in uspešen, ti uspe.«

Njihova motivacija ni vezana le na dobro plačilo, ampak tudi osebno izpolnitev. Večina sogovornikov je izpostavila, da se nekega dne morda namerava vrniti nazaj, ampak bo to premišljena, strateška odločitev in ne nuja. Prisoten je občutek superiornosti, možnost kontrole nad lastnim življenjem, ki sta vezana na možnosti agencije. Odločitev za zaposlitev v Evropski komisiji je bila premišljena in individualizirana ter odseva visoko stopnjo refleksivnosti. Če uporabimo Favellav stavek: »in preračunavanje še vedno traja« (2008, 63). Tudi stres v delovnem okolju jim večinoma ustreza. Kot je dejal sogovornik:

»Včasih je res težko. Ampak mi je v redu. Ko bom imel dovolj, bom šel. Mogoče bom začel z lastnim biznisom doma ali pa bo šel na kakšno drugo pozicijo v EU-ju.«

V svetu nepredvidljivih in nestabilnih družbenih pogojev odražajo visoko stopnjo veščosti in sprejemanja tveganja v navezavi z Beckovo (1992) formulacijo družbe. Vedo, kako izkoristiti institucionalna pravila, da ustvarijo varno okolje za življenje. Imajo lastne imaginacije in aspiracije, ki vodijo v visoko zastavljene cilje, in število priložnosti, ki jih znajo izkoristiti. Znajo oceniti svojo situacijo v nacionalnem okolju skozi različne perspektive – ekonomske, politične ali družbene. Nekateri sogovorniki so celo eksplicitno izpostavili možnost vplivanja na nacionalno situacijo. Prehod med družbenimi okolji omogoča intenzivnejšo refleksivnost in zavedanja posameznikovih dejanj znotraj institucionalnih in kognitivnih okvirjev, ki jih obdajajo. Imajo občutek, da doprinašajo nekaj k družbenim pogojem. Življenje nad nacionalnim okoljem omogoča večplastne spremenjajoče se identitete, kjer ima nadnacionalna evropska komponenta močno vlogo. Te identitete so sredstvo povezovanja različnih ljudi iz različnih okolij in tega se tudi povsem zavedajo. Prevladujoče vrednote so vezane na raznolikost in širjenje obzorij. Slednje želijo prenesti tudi na svoje otroke. Tisti, ki že imajo družino, rušijo ustaljene vzorce tradicionalnih skupnosti in domov in se kažejo v življenjskih zgodbah, kot pravi Favell (2008), evropske družbe v nastajanju. Otroci odrasčajo v specifičnih večjezičnih okoljih in se družijo z vrstniki različnih etničnih in jezikovnih ozadij. Kot je na primer izrazila ena od zaposlenih:

»Včasih zna biti pri nas doma zelo zanimivo, prav po babilonsko, vendar smo se sedaj že vsi navadili tega režima.«

Transnacionalne plasti identitetnega kolača prevzamejo instrumentalni pomen in omogočajo posameznikom večjo kontrolo nad življenjem in lažje doseganje ciljev. Prikazujejo, kako nenehno prehajanje med mejami (fizičnimi in imaginarnimi), transnacionalnimi in nacionalnimi interakcijami in institucijami ter življenjskimi preizkušnjami iz preteklosti in sedanjosti vpliva na dojetje sebe. Prav tako lahko brez napora in povsem zavedno preklaplja med identitetnimi plasti. Kot smo prikazali, je za evrokrate značilen močan vpliv institucionalnega diskurza, ki vpliva na evropske institucionalne identitete. Slednje je lahko nezavedno, vendar pa ob trku z njihovimi interesi postane zavedno in prikazuje vlogo refleksivnosti v tem procesu. Dimenzije družbenih imperativov delujejo tudi kot sprožilec njihove notranje konverzacije, če družbeni kontekst ni v skladu z njihovimi interesi. Internalizacija določenih institucionalnih vrednot in uradnih narativov jim lahko pomaga utrditi njihovo pozicijo znotraj družbenega okolja in služi njihovim interesom ter potrebam. Zavezani so Evropski uniji in se čutijo Evropejce, vendar pa v skladu z določenim družbenim kontekstom lahko vzpostavijo tudi distanco. Kot je na primer sogovornica opisala pripadnost evropskim institucijam:

»Sem del tega, na nek način se z njim identificiram, na nek ne, ampak to zavestno kultiviram, ker se mi ne zdi zdravo, da se preveč s tem evrokratskim mehurjem, če samo znotraj tega stojiš, potem izgubiš stik z ostalim. Zato mi je fajn, da z eno nogo stojim notri in z eno ven (smeh).«

Transnacionalni družbeni imperativi, tako kot nacionalni, vplivajo na njihove narative o pripadnosti in razumevanju sebe znotraj družbenega okolja, vendar, če se jim zdi potrebno, stopijo iz njega ven. Ti narativi prikazujejo vpliv kulturnih okvirjev, ki pa niso trdni, zakoreninjeni, ampak bolj individualistični in predvsem racionalni. Kot je dejal eden od sogovornikov:

»Počutim se Evropejca, ampak kar je najbolj pomembno, je, da EU omogoča določene stvari, kot so potovanja, zaposlitev drugje, to nam olajša življenje.«

Ti posamezniki so oboroženi s paletjo transnacionalnih virov, ki jim omogoča ne samo intenzivno refleksivnost v definiranju zastavljenih življenjskih ciljev, ampak tudi post-refleksivne odločitve (Adams, 2006). Sposobni so prepoznati prednosti in omejitve družbene strukture in družbeni imperativi delujejo ne samo kot potencialni sprožilci, ampak dejansko to so. Imajo možnost zamišljanja in refleksivnega premisleka o lastnih interesih, ki jih preusmerijo v zastavljene projekte in dosežene cilje. Slednje lahko ilustriramo s ponazoritvijo izkušenj enega od sogovornikov, ki je več let delal kot uradnik na različnih pozicijah znotraj Evropske komisije in se kasneje odločil, da se vrne nazaj v domovino, vendar še vedno v okviru komisije. V pripovedi sta prisotna narativ nacionalnega interesa in občutek, da ga dejansko lahko doseže. Pri tem pa ne gre za prevlado nacionalnih družbenih imperativov nad transnacionalnimi, ampak je slednje vezano na osebne interese in željo, da si v domovini ustvari družino, ki si je zaradi določenih razlogov v Bruslju ne more. Njegov položaj v institucionalnem okolju mu je omogočil, da prevzame kontrolo nad svojim življenjem. Selitev v domovino ne predstavlja izstopa iz transnacionalnega okolja, saj je z njim povezan tako formalno kot tudi neformalno preko osebnih omrežij. Sposoben je načrtovati in usmerjati svojo življenjsko pot, preklaplja med različnimi kulturnimi repertoarji in instrumentalno prilagajati osebne, organizacijske, nacionalne in transnacionalne identifikacije glede na družbeni kontekst.

ZAKLJUČEK

Evropski birokrati so izpostavljeni kot primer transnacionalnih posameznikov, ki so sposobni aktivirati lastne emergentne značilnosti in tako vplivati na družbeni kontekst z namenom doseganja lastnih ciljev. Instrumentalne identifikacije so odraz refleksivnih premisle-

kov, ki jim omogočajo prilagajanje na družbeno okolje ter evaluacijo lastne pozicije znotraj družbenega konteksta. Delovanje izbranih sogovornikov odseva preplet družbenih imperativov, vezanih na nacionalne in trans(nad)nacionalne družbene imperative, ki ob medsebojnem trku delujejo kot sprožilci posameznikove kognicije. Identitete so vedno rezultat konstrukcije posameznikov, niso pa vedno instrumentalne. Posameznik je z rojstvom umeščen v določen družbeni kontekst, ki ponuja potencialne sprožilce kognicije. Pomanjkanje primernih virov vpliva na neprepoznavanje priložnosti ali pa omejitvev družbenega konteksta, kar vodi v pasivno internalizacijo in diseminacijo družbenih informacij. Identitete so v tem primeru globoko zakoreninjene in sprejete kot naravno dejstvo. Sodoben družbeni red z visoko intenziteto nepredvidljivosti in hitrega pretoka informacij izpodbija samoumevnost družbenega konteksta in tudi identitet, možnost refleksivnih premislekov in tudi kreiranja ter doseganja lastnih ciljev pa nikakor ni pri vseh enako prisotna. Temu sledi tudi intenziteta instrumentalnih identifikacij.

Evrokrati so bogato opremljeni z različnimi oblikami virov (kulturnimi, ekonomskimi, socialnimi in političnimi), ki spodbujajo refleksivnost, zavedanje lastnega delovanja in možnost vplivanja na družben kontekst, v katerem se nahajajo. Zbrani narativi prikazujejo zgodbe posameznikov, ki so zmožni uresničevati zastavljene cilje in s tem tudi oblikovati instrumentalne identifikacije, ki odražajo adaptacijo na družben kontekst. Zgodbe, vezane na življenjske izkušnje, cilje in identitete, pa ne odražajo le instrumentalnosti identitetnih plasti, temveč tudi usmerjajo delovanje v času in prostoru (Nelson, 2003). Pri tem igra pomembno vlogo dejstvo, da so instrumentalne transnacionalne identifikacije le del marmornega kolača, ki vsebuje tudi druge identitetne plasti. Identitetni markerji se skozi pripovedi vzpostav-

ljajo nezavedno in ne vedno v povezavi z izpostavljenostjo instrumentalno identitetno plastjo. Naracije evrokratov prikazujejo in pa tudi ustvarjajo lasten kontekst, ki se skozi aktivno rabo jezika spreminja. Skozi pripovedovanje se posamezniki umeščajo v določene skupine, ki v danem trenutku pogovora ustvarjajo občutek pripadnosti. Sogovorniki so lahko v enem trenutku neodvisni posamezniki, ki bežijo iz nacionalnega okolja, hkrati pa v drugem trenutku izražajo močno pripadnost svojemu narodu. Na tem mestu velja izpostaviti odnos med plitvimi in trdnimi kulturnimi elementi, ki je korenito zaznamoval sodobne identifikacijske procese. Transnacionalne identifikacije, ki so vezane na plitve kulturne sentimente, se skozi naracije kažejo kot neločljivo povezane tudi z nacionalnimi identitetami, ki nikakor niso izginile z obzorja posameznikovega samo-zavedanja. Prav tako sogovorniki mestoma v pogovoru zavračajo pripadnost evropskemu birokratskemu ustroju, že čez nekaj trenutkov pa močno zagovarjajo svoje vizije, ki so neločljivo vezane ravno na ta ustroj. Ponos na svoje delo, opis vsakodnevnih aktivnosti ter prihodnjih ciljev odraža specifične identitetne markerje. Njihove zgodbe so proces, skozi katerega se opredeljujejo za pripadnike določene skupnosti. Tako so skozi pripoved hkrati ambiciozni, izobraženi posamezniki, ki sledijo svojim ciljem, prav tako so pripadniki svojega naroda in delajo za skupen nacionalni interes, spet v drugem trenutku se dvignejo nad nacionalno skupnost in so močno zavedni evrokrati. Njihovi identifikacijski procesi so razpeti med lokalne, nacionalne in transnacionalne družbene sfere. Njihovo nenehno prehajanje meja (fizično in zamišljeno), transnacionalne interakcije ter življenjske izkušnje iz preteklosti ter iz nacionalnih in lokalnih okolij omogočajo kompleksen proces samoprepoznavanja in umeščanja v družben kontekst, njihovi narativi pa odražajo tudi performativen vidik konstrukcij identitet.

CONSTRUCTIONS OF THE IDENTITIES IN THE LIGHT OF THE EMERGENT
RELATIONSHIP BETWEEN THE SOCIAL STRUCTURE AND INDIVIDUAL COGNITION

Tea GOLOB

School of Advanced Social Studies in Nova Gorica, Gregorčičeva 19, 5000 Nova Gorica
tea.golob@fuds.si

SUMMARY

The article explores the processes of identification in a transnational social sphere, which reflects certain transformations in the contemporary social order. Identities are seen as a result of the complex interplay between individual deliberations and social forces. Considering the relation between individual and society, the article ensues from the philosophical tradition of critical realism. Human persons and social environment are considered as two emergent entities, which cannot directly influence each other. Following Archer (2003), article focuses on the ability of reflexivity, which mediates the social context and individual concerns. Due to global social transformations, one can see that the role of reflexivity has been reinforced. Article shows that transnational identities resulting from increased reflexivity can take on instrumental meanings and allow individuals to have greater control over their lives and more easily achieve their goals. In order to enrich theoretical conceptualisations, the article draws its insight from the interviews conducted with Eurocrats. Their narratives reveal that substantial role in that regard is played by the individual's ability to access to various types of capital. Further, they also have more social skills enabling social actions and constructions of the meaning of our lives (cf. Fligstein, 2001).

Key words: Eurocrats, instrumental identifications, narratives, transnationality

VIRI IN LITERATURA

- Abélès, M., Bellier I. in M. McDonald (1993):** An Anthropological Approach to the European Commission. Report for the European Commission.
- Adams, M. (2006):** Hybridizing Habitus and Reflexivity: Towards an Understanding of Contemporary Identity? *Sociology*, 40(3): 511–528.
- Archer, M. (1988):** Culture and agency. Cambridge, New York, Cambridge University Press
- Archer, M. (2003):** Structure, Agency, and the Internal Conversation. Cambridge, New York, Cambridge University Press.
- Archer, M. (2007):** Making our Way through the World: Human Reflexivity and Social Mobility. Cambridge, New York, Cambridge University Press.
- Archer, M. (2012):** The Reflexive Imperative in Late Modernity. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bagnoli, A. (2007):** Between outcast and outsider: constructing the identity of the foreigner. *European Societies*, 9 (1): 23–44.
- Ban, C. (2008):** The Making of the New Eurocrats: Self-Selection, Selection, and Socialization of European Commission Staff from the New Member States." Paper prepared for conference *l'Europe: Objet, agent et enjeu de socialisation* Ecole Normale Supérieure, Lettres et Sciences Humaines, Lyon, France
- Beck, U. (1992):** Risk Society. Towards a New Modernity. London, Sage.
- Bühlmann, F., David T. in A. Mach (2011):** Cosmopolitan Capital and the Internationalization of the Field of Business Elites: Evidence from the Swiss Case. *Cultural Sociology* 7 (2): 211–229.
- Cashman, R. (2008):** Storytelling on the Northern Irish Border. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Delhey J. (2004):** European Social Integration: From convergence of countries to transnational relations between peoples. <http://bibliothek.wzb.eu/pdf/2004/i04-201.pdf> (30. 10. 2011).
- Donati, P. (2011):** Modernization and Relational Reflexivity. *International Review of Sociology—Revue Internationale de Sociologie* 21 (1): 21–39.
- Favell, A. (2008):** Eurostars and Eurocities: Free movement and mobility in an integrating Europe. USA, UK, Australia: Blackwell publishing
- Favell A. in V. Guiraudon (2009):** The Sociology of the European Union: An Agenda. *European Union Politics*, 10 (4): 550–576
- Fligstein, N. (2001):** Social Skill and the Theory of Fields. *Sociological Theory* 19: 105–125.
- Fligstein N. (2008):** Euroclash: The EU, European Identity and the Future of Europe. Oxford, Oxford University Press.
- Georgakakis D. in J. Rowel (eds.) (2013):** The Field of Eurocracy: Mapping EU Actors and Professionals. UK, Palgrave MacMillan.
- Georgakakis, D. (2006):** Civil servant unions and social construction of the European civil service: sociological perspectives on Eurocrats identity. <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/12/21/36/PDF/DG-JEI.pdf> (20. 12. 2012)
- Georgakakis, D. (2010):** Tensions within Eurocracy? A socio-morphological view. *French Politics*, 8: 116–144.
- Golob T., Kristovič S. in M. Makarovič (2014):** European transnational social fields and identifications : the significance of transnational participation and structured positions in the individual and national context. *European Journal of Science and Theology*, 10 (5): 1–20.
- Hooghe, L. (2011):** Images of Europe: How Commission Officials Conceive Their Institution's Role. *Journal of common market studies*. 50 (1): 88–111.
- Malkki, L. H. (1995):** Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania. Chicago, The University of Chicago Press.
- Mutch, A. (2007):** Making connections: Agency, reflexivity and structure. Paper for the 'Making Connections' workshop, Cardiff Business School 2–3 April.
- Nelson, K. (2003):** Self and Social Functions: Individual Autobiographical Memory and Collective Narrative. *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self*. (ur. Robin Fivush, Catherine Haden), Mahwah, N.J., Erlbaum Press, 125–136.
- Repič J. (2010):** Ambivalent identities emerging in transnational migrations between Argentina and Slovenia. *Dve domovini* 31: 121–134.
- Rumford, C. (2003):** European Civil Society or Transnational Social Space? Conceptions of Society in Discourses of EU Citizenship, Governance and the Democratic Deficit: An Emerging Agenda. *European Journal of Social Theory*, 6 (1): 25–43.
- Seidl, D. (2004):** Luhmann's theory of autopoietic social systems. Munich Business Research paper Nr. 2004-2
- Wodak R. (2004):** National and Transnational Identities: European and Other Identities Constructed in Interviews with EU Officials. In: Herrmann R.K., T. Risse, and M.B. Brewer, *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. U.S.: Rowman and Littlefield Publishers, Inc. , 97–129.